

Η υπεράσπιση της αξιοπρέπειας των τέκνων του Θεού στη ζωή και την εργασία¹

Ξεκινώντας την τοποθέτησή μου θα επιθυμούσα να ευχαριστήσω θερμά τον Πρόεδρο και την Αντιπρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, καθώς και τον Γεν. Γραμματέα της Συνέλευσης των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών για την τιμητική αυτή πρόσκληση που μου δίνει την ευκαιρία να επικοινωνήσω μαζί σας και να μοιραστώ σκέψεις και προβληματισμούς για ένα φλέγον θέμα, όπως αυτό του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων και του ρόλου των θρησκευτικών παραγόντων στην εφαρμογή του. Θα ήθελα εξ αρχής να διευκρινίσω ότι δεν είμαι ειδικός των ευρωπαϊκών θεμάτων ούτε των εργασιακών σχέσεων. Είμαι ένας Ορθόδοξος επίσκοπος δεσμευμένος στο ευρωπαϊκό όραμα, ο οποίος προέρχεται από μία χώρα του ευρωπαϊκού Νότου, την Ελλάδα, μία χώρα η οποία βρέθηκε πολλές φορές για αρνητικούς λόγους στο κέντρο της επικαιρότητας. Γι' αυτό και θα μιλήσω για το νευραλγικής σημασίας υπό συζήτηση θέμα ως απλός επίσκοπος και ποιμένας και όχι ως τεχνοκράτης ή ειδικός των εν λόγω ζητημάτων. Αυτό είναι νομίζω τελικά και το ζητούμενο από εμένα: τι έχει να πει από τη δική του σκοπιά ένας θρησκευτικός λειτουργός με την ευθύνη μιας θρησκευτικής κοινότητας, ορθόδοξης χριστιανικής εν προκειμένω, για τις αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας, για τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, αλλά και ευρύτερα για την κοινωνική συνοχή και το μέλλον της κοινωνικής Ευρώπης.

Επιτρέψτε μου στο ξεκίνημα της τοποθέτησής μου να θυμίσω ότι ο Ιησούς Χριστός γεννήθηκε ταπεινά και έζησε ταπεινά, συναναστρεφόμενος συχνά ανθρώπους των κατώτερων κοινωνικά τάξεων, ανθρώπους του μόχθου και της εργασίας. Ο ίδιος, αν και Υιός του Θεού, άσκησε από μικρός το χειρωνακτικό επάγγελμα του μαραγκού, ενώ πολλοί από τους μαθητές Του ήταν ψαράδες. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι στους λόγους και τις παραβολές Του συχνά αναφέρεται σε βοσκούς και ποιμένες, με τους οποίους παρομοιάζει τον εαυτό Του και την αποστολή Του, ενώ σύμφωνα με τις ευαγγελικές διηγήσεις για τη γέννησή Του βοσκοί την αναγγέλλουν και την

¹ Παρέμβαση σε στρόγγυλη τράπεζα που διοργάνωσε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Βρυξέλλες, 26 Ιουνίου 2018.

δοξολογούν. Με άλλα λόγια, ευθύς εξαρχής οι ευαγγελικές μαρτυρίες για τον Ιησού Χριστό εισάγουν την ιερότητα αλλά και την αξιοπρέπεια της εργασίας, όσο ταπεινή και εάν είναι αυτή, μια ιερότητα και αξιοπρέπεια που πηγάζουν από τη μοναδικότητα, τη θεμελιώδη ιερότητα και αξιοπρέπεια του κάθε ανθρώπινου προσώπου, που σύμφωνα με την χριστιανική αντίληψη είναι εικόνα του ζώντος Θεού. Γι' αυτό και κάθε ανθρώπινη εργασία και έργο, και όχι μόνο τα λεγόμενα «πνευματικά», έχουν σημασία για την καταξίωση και σωτηρία του ανθρώπου και όλου του κόσμου. Αναλαμβάνοντας με την Ενσάρκωσή του ο Υιός και Λόγος του Θεού όλη την ανθρώπινη φύση και Ιστορία, κάθε πλευρά και κάθε πτυχή της ζωής μας, αναλαμβάνει και μεταμορφώνει και τον ανθρώπινο μόχθο, την εργασία και το επάγγελμα, υπερβαίνοντας εκείνη την αντίληψη που τα θέλει να είναι μέσα πλουτισμού και ικανοποίησης ατομικών, εγωιστικών αναγκών και επιθυμιών και μεταποιώντας τα, με την έμπρακτη αγάπη και αλληλεγγύη, σε αφορμή και μέσα κοινωνίας με τον συνάνθρωπο και το Θεό. Γι' αυτό και στη χριστιανική αντίληψη δεν έχουν θέση στάσεις και κατανοήσεις που αμαυρώνουν έστω και στο ελάχιστο την εικόνα του Θεού στον άνθρωπο, αντιλήψεις και συμπεριφορές που εργαλειοποιούν το ανθρώπινο πρόσωπο και το υποτάσσουν σε αλλότρια συμφέροντα, λησμονώντας ότι «ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος» (Μτ, 4:4, Λκ, 4:4), και ότι όπως το Σάββατο, έτσι και η εργασία ή η οικονομία έγιναν για τον άνθρωπο και όχι το αντίστροφο (πρβλ. Μκ, 2:27).

Είναι χαρακτηριστικό σε σχέση με τα παραπάνω ότι συμπεριφορές απαξίωσης και εκμετάλλευσης της εργασίας του πλησίον και μεροληψίας σε βάρος των φτωχών αποδοκιμάζονται ρητώς στη χριστιανική παράδοση. Η Επιστολή Ιακώβου στην Κ.Δ. μιλάει με σκληρά λόγια για την αποστέρηση του μισθού των εργατών,² ενώ μεταγενέστεροι διδάσκαλοι και πατέρες της χριστιανικής Εκκλησίας καταδικάζουν με αυστηρότητα ανάλογες συμπεριφορές, όπως και διακρίσεις με βάση το φύλο, τη φυλή, την κοινωνική ή πολιτισμική προέλευση, κλπ. Στα κείμενα πολλών Πατέρων της Εκκλησίας προβάλλεται μάλιστα η ιδέα της ιερότητας των φτωχών, που

² Ιακ. 5:4: «Κραυγάζει ο μισθός των εργατών που θέρισαν τα χωράφια σας και τον οποίο εσείς τους τον στερήσατε! Και οι κραυγές των θεριστών έχουν φτάσει στα αφτιά του Κυρίου των Δυνάμεων!». Πρβλ. Θ. Ν. Παπαθανασίου, «Παράδοση και σύγχρονες κοινωνικές διεκδικήσεις. Μερικές αγιογραφικές και πατερικές θέσεις πάνω στο πρόβλημα της αποστέρησης», *Σύναξη*, τχ. 1, 1982, σσ. 29-34.

θεωρούνται οι κατεξοχήν φίλοι του Θεού.³ Έτσι, η αλληλεγγύη και η κοινωνική δικαιοσύνη, το συμπάσχειν και συνωδίνειν με τα θύματα της Ιστορίας, δεν αποτελεί για το χριστιανό ένα καθήκον απλώς, μεταξύ πολλών άλλων, το οποίο υποχρεούται να εκπληρώσει προκειμένου να επιτύχει την εύνοια του Θεού κατά την ημέρα της μέλλουσας κρίσης, αλλά συνιστά τον τρόπο ζωής που μας έδειξε ο ίδιος ο Χριστός ο Οποίος ρητώς μας δίδαξε να αναγνωρίζουμε το πρόσωπό Του στο πρόσωπο των ελαχίστων αδελφών μας, στο πρόσωπο του κάθε πλησίον, του φτωχού, του πεινασμένου, του ξένου, του περιθωριακού. Δεν χρειάζεται στην προκειμένη περίπτωση παρά να φέρουμε στο νου μας τα πολύ γνωστά βιβλικά παραδείγματα του Καλού Σαμαρείτη (Λκ, 10:25-37) και της μέλλουσας κρίσης (Μτ, 25:31-46), για να αποκτήσουμε μια επαρκή εικόνα του πώς εννοείται στη χριστιανική προοπτική η αγάπη, η αλληλεγγύη και η δικαιοσύνη. Όπως έγραφε ο Ρώσος χριστιανός φιλόσοφος και επαναστάτης Νικολάι Μπερδιάγιεφ, απηχώντας εν προκειμένω το πνεύμα αλλά και το γράμμα των Καθολικών Επιστολών Ιακώβου (2:14-18) και Α΄ Ιωάννου (4:20-21), «το να παλεύω για το ψωμί μου είναι πρόβλημα υλικό, αλλά το να παλεύω για το ψωμί του διπλανού μου είναι πρόβλημα πνευματικό».⁴ Οι μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας καταδίκασαν απερίφραστα επίσης την εκμετάλλευση της εργασίας και τη συγκέντρωση του πλούτου στα χέρια των ολίγων, καθώς και την κοινωνική αδικία την οποία αρνήθηκαν να αποδεχτούν ως θέλημα Θεού.⁵

Προερχόμενος λοιπόν από μια τέτοια θρησκευτική και πνευματική παράδοση δεν μπορώ παρά να χαιρετήσω με ικανοποίηση και να θεωρήσω πολύ σημαντικά βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση τα όσα ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων προβλέπει για το θέμα που μας απασχολεί, και μάλιστα τα σχετικά με τις αξιοπρεπείς και ασφαλείς συνθήκες εργασίας, την κοινωνική προστασία και την προστασία της υγείας και της ασφάλειας στην εργασία, το επίπεδο αμοιβών και αξιοπρεπούς διαβίωσης, την αποτροπή της φτώχειας των εργαζομένων, την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, κ.ά. Χωρίς να θέλω επ’

³ Βλ. Θ. Ν. Παπαθανασίου, «Προοπτικές της Πατερικής σκέψης για μια θεολογία της απελευθέρωσης», στο Π. Καλαϊτζίδη (επιμ.), *Βιβλική θεολογία της απελευθέρωσης, πατερική θεολογία και αμφισημίες της νεωτερικότητας σε ορθόδοξη και οικουμενική προοπτική*, Ίνδικτος, Αθήνα, 2012, σσ. 145-147.

⁴ Ν. Μπερδιάγιεφ, *Οι πηγές και το νόημα του Ρωσικού Κομμουνισμού*, μτφρ. Ε. Νανιός, Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, σ. 265.

⁵ Θ. Ν. Παπαθανασίου, «Προοπτικές της Πατερικής σκέψης για μια θεολογία της απελευθέρωσης», σ. 159.

ουδενί να ακυρώσω την πρόοδο που αντιπροσωπεύουν οι παραπάνω προβλέψεις, δεν θα μπορούσα να μην επισημάνω ότι αυτές πόρρω απέχουν από την πραγματικότητα που βιώνουν σήμερα πολλοί λαοί στην Ευρώπη, όπου η ελαστικοποίηση και η προσωρινότητα των μορφών εργασίας, η κατάχρηση των άτυπων συμβάσεων και η φτωχοποίηση ολοένα και μεγαλύτερων στρωμάτων του πληθυσμού κερδίζουν συνεχώς έδαφος. Αν δε στραφώ στην περίπτωση της χώρας μου, της Ελλάδος, που δοκιμάζεται τα τελευταία οκτώ χρόνια από την βαθειά οικονομική κρίση, τη μαζική ανεργία των νέων, τα όλο και μεγαλύτερα κύματα μετανάστευσης στο εξωτερικό και τη διαρροή εγκεφάλων, την έξαρση του μεταναστευτικού και προσφυγικού προβλήματος, την κατάρρευση του συστήματος υγείας και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, την αχρήστευση των συλλογικών συμβάσεων και την εντεινόμενη ελαστικοποίηση των μορφών εργασίας, τους μισθούς πείνας και τη φτωχοποίηση της άλλοτε ευημερούσας μεσαίας τάξης, τη δημογραφική κρίση, την κατακόρυφη αύξηση του αριθμού των αστέγων, και εν γένει όλα όσα θυμίζουν αυτό που θα ονομάζαμε ανθρωπιστική κρίση, τότε, οι κατά τα άλλα θετικές προβλέψεις και πρόοδοι του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων μοιάζουν με κενό γράμμα και ευχολόγια που δεν απαντούν στις ανάγκες και τις προσδοκίες των πολιτών της Ευρώπης και ιδιαίτερα των νέων, καθώς βρίσκονται σε πλήρη αναντιστοιχία με την ολοένα επιδεινούμενη πραγματικότητα που οι πολίτες βιώνουν.

Για την υπέρβαση της αντίφασης μεταξύ ωραίων λόγων και θλιβερής πραγματικότητας μεγάλη σπουδαιότητα αποδίδεται στα μέσα και τα μέτρα εφαρμογής των όσων προβλέπει ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων, καθώς και στην εγγραφή στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό σχετικών κονδυλίων για την εμπέδωση, υλοποίηση και εφαρμογή των προβλέψεων αυτών. Όπως τονίζεται και σε σχετικές παρεμβάσεις του χριστιανικού ευρωπαϊκού οργανισμού «Ευρωδιακονία» (Eurodiaconia), το βασικό ερώτημα είναι πώς οι αρχές του Κοινωνικού Πυλώνα, οι οποίες δεν είναι εκτελεστές, μπορούν να μεταφραστούν σε σημαντικές κοινωνικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις, και πώς οι προβλέψεις και οι πρόνοιες του Πυλώνα αυτού δεν θα μείνουν ανενεργές, όπως συνέβη με άλλες σημαντικές πρωτοβουλίες που απέβλεπαν στην οικοδόμηση μιας πιο κοινωνικής Ευρώπης.

Νομίζω, όμως, πως πάνω απ' όλα αυτό που πρέπει να γίνει συνείδηση και στην περίπτωση του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων είναι το τι διακυβεύεται σε σχέση με το μέλλον της Ευρώπης. Όπως σημείωνε σχετικά σε

ανάλογη συνάντηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβολίου σύγχρονος Έλληνας Ορθόδοξος θεολόγος,⁶ εάν το ευρωπαϊκό όραμα θέλει να ανακτήσει τη δυναμική και την αίγλη του, καθώς και την ικανότητά του να συν-ενώνει και συνεγείρει ανθρώπους διαφορετικών καταβολών, τότε οφείλει να υπερβεί την κυρίαρχη σήμερα αντίληψη μιας Ένωσης που προσδιορίζεται από οικονομικούς κανόνες και μέτρα λιτότητας. Όπως έχει ήδη επισημανθεί σε κείμενο του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών (ΚΕΚ) με τίτλο *Πέρα από την Ευημερία*, «δεκαετίες πριν, η Ευρωπαϊκή Ένωση εγκαινίασε τη λειτουργία της ως ένα εμπνευσμένο έργο ειρήνης και καταλλαγής», ενώ «από την αρχή της λειτουργίας της, η πρωταρχική κινητήρια δύναμη για την οικοδόμηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν η επίτευξη στόχων με σαφώς ευρύτερο περιεχόμενο από αυτό της οικονομικής συνεργασίας». Αυτή η ρωμαλέα δήλωση επαναφέρει στο νου μας την ιστορική διακήρυξη των Ευρωπαϊκών Χριστιανικών Εκκλησιών το 2001, σύμφωνα με την οποία «χωρίς κοινές αξίες, η ενότητα δεν θα διαρκέσει». Ερχόμαστε έτσι αντιμέτωποι με το κρίσιμο ζήτημα των κοινών αξιών, καθώς και με το όραμα των θεμελιωτών ή των ξεχωριστών ηγετών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως ο Πρώην Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Jacques Delors, ο οποίος υποστήριζε ότι «δεν θα πραγματώσουμε το όραμα για την Ευρώπη βασιζόμενοι αποκλειστικά και μόνο στη νομική πραγματογνωμοσύνη ή την οικονομική επάρκεια. Εάν δεν καταφέρουμε να δώσουμε ψυχή στην Ευρώπη... τότε θα αποτύχουμε».

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας!

⁶ Βλ. P. Kalaitzidis, «The Future of Europe — Reflections for the EU by 2025», προσβάσιμο στο http://www.acadimia.org/images/pdf_doc_more/2017/Jul/2017_07_07_file_01.pdf/. Πρβλ. <http://acadimia.org/nea-anakoynoseis/deltia-typou/451-dia-thriskeiaki-synantisi-sto-evropaiko-koinovoylio-gia-to-mellon-tis-evropis-me-ti-symmetoxi-tou-diefthynti-tis-akadimias-theologikon-spoudon>